

## ALMA MAXIMILIJANA KARLIN - PISATELJICA Občasna razstava v frankfurtskem Haus am Dom

Tanja Roženbergar

203

Alma Maximilijana Karlin (1889–1950), Celjanka, svojevrstna ustvarjalka, pisateljica, poliglotka, svetovljanka, ljubiteljska antropologinja, raziskovalka in svetovna popotnica, je 24. novembra 1919 sama odpotovala na osemletno študijsko potovanje, polno odrekanj in težkih preizkušenj. Svoja doživetja, življenje in kulturo ter ljudi v krajih, skozi katere je potovala in v njih bivala, je predstavljala na predavanjih v Celju in drugod po Evropi, opisala v številnih romanih in novelah. V času druge svetovne vojne je pobegnila k partizanom, po vojni pa je do svoje smrti leta 1950 s prijateljico Theo Schreiber Gammelina v velikem pomanjkanju živela na Pečovniku pri Celju. Pokopana je na pokopališču na Svetini nad Celjem.

Življenje in delo ene izmed najbolj zanimivih osebnosti prve polovice 20. stoletja je še posebno v obdobju zadnjih petnajstih letih pogosto predmet razprav, preučevanj, analiz, predstavitev, prevajanj ter in interpretacij v različnih oblikah in medijih. Pogosto pa je prezrto, da je bila zapuščina Alme M. Karlin strokovne in laične pozornosti deležna tudi v drugi polovici 20. stoletja. V zadnjem obdobju v ospredje postavljajo in izpostavljajo predvsem projekte in raziskave zgodnejšega datuma brez ustreznih referenc, ki ne samo spregledajo že narejeno in vloženo delo in zavajajo, temveč celo – na primeru zadnje razstave – javno in namerno diskreditirajo nekatere institucije in avtorje in žaljivo omalovažujejo njihovo delo. Zato pred predstavitvijo razstave *Alma Maximilijana Karlin – pisateljica* kratka uvodna navedba in povzetek le nekaterih izbranih in ključnih projektov starejšega datuma do leta 2009, s poudarkom na strokovnem delu v Celju.

V Pokrajinskem muzeju Celje je kustodinja Milena Moškon, ki je prevzela del zapuščine Alme M. Karlin po njeni smrti, že leta 1960 pripravila tudi prvo razstavo. Prav tako so v 60. letih odprli odmevno razstavo v takratnem Muzeju neevropskih kultur na gradu Goričane, dislocirani enoti Slovenskega etnografskega muzeja, ki jo je v sodelovanju z Moškonovo pripravila etnologinja Slovenskega etnografskega muzeja (SEM) Pavla Štrukelj. Slednja je skupaj z Moškonovo napisala katalog z naslovom *10 let potovanja okrog sveta zbirateljice in pisateljice Alme Karlinove* (1967). Leta 1982 je izšel 113. zvezek zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije z naslovom *Zbirka Alme Karlinove*. Napisala sta ga kustos muzeja Vlado Šlibar in profesor Zmago Šmitek.

Z Almo M. Karlin smo se predvsem etnologi seznanili tudi na predavanjih profesorja Šmitka v 80. letih, nepozabno pa se nam je vtisnila v srce in zavest v filmu Marka Radmilovića *Celjanka med ljudožerci* iz leta 1990 in v monodrami *Alma*, ki jo je leta 1995 v Cankarjevem domu uprizorila igralka Polona Vetric po drami Uršule Cetinski. Leta 1992 so se prav tako pričela prizadevanja Zavoda za varstvo kulturne dediščine OE Celje za zaščito hiše na Pečovniku 44. Te pomembne premike v 90. letih 20. stoletja v svojem pregledu poudarja tudi Pušavec: »*Za recepcijo lika in dela Alme Karlin med Slovenci so bila nedvomno prelomna devetdeseta leta prejšnjega stoletja ... Karlinova je v tem času postala predmet živahnega raziskovanja strokovne in laične javnosti*« (2009: 128).<sup>1</sup>

204

Ključni prispevki za boljše poznavanje dela in življenja Alme Karlin so se še intenzivneje nadaljevali v začetku novega tisočletja. To so prevodi Alminih del ter korespondenc iz Rokopisnega oddelka NUK, predvsem izpod peresa pisateljice in založnice Jerneje Jezernik, razstava v NUK s predstavitvijo gradiva leta 2005 ter uspešni projekti celjskih kulturnih institucij. Leta 2001 postane hiša na Pečovniku kulturni spomenik lokalnega pomena. Muzej novejše zgodovine Celje (MnZC) oblikuje novo zbirko Fond Alme Karlin in v letih med 2002 in 2009 vodi inovativni projekt AV dokumentiranja pričevanj o Karlinovi, ki jih leta 2007 predstavi na odmevni razstavi *Alma vox populi* avtorice Tanje Roženberger in vizualnega umetnika Marka Požlepa. Istega leta je muzej v sozaložništvu z Mladinsko knjigo izdal prevedene Almine dnevniške zapiske iz obdobja druge svetovne vojne z naslovom *Moji zgubljeni topoli* in jih dopolnil s spremno besedo (Tone Kregar) in kritičnim aparatom (Marija Počivavšek). Leta 2009 je MnZC ob 120-letnici rojstva izdal še zbornik *Almine meje in margine*, ki je predstavil takratna strokovna raziskovalna spoznanja avtoric in avtorjev, ki so raziskovali delo Alme M. Karlin. Objavila sta jih profesorja na Filozofski fakulteti v Ljubljani Zmago Šmitek in Neva Šlibar ter strokovnjaki, zaposleni v celjskih dediščinskih ustanovah: Tone Kregar, Marija Počivavšek, Andreja Rihter, Tanja Roženberger (MnZC), Marijan Pušavec (OKC), Vlado Šlibar (PMC) in Božena Hostnik (ZVKD OE Celje). Pomembno je, da je v zborniku na enem mestu predstavljena tudi Almina zapuščina, ki jo hranijo različne celjske kulturne institucije, oba muzeja, knjižnica, arhiv ter zavod. Marijan Pušavec, ki se je z Alminim delom ukvarjal že dlje časa, je leta 2009 v sodelovanju s celjsko knjižnico pripravil Almino virtualno domovanje na svetovnem spletu, prvo spletno platformo, na kateri so bili dostopni različni dokumenti, podatki in viri o Celjanki, ki je obkrožila svet. V tem letu sledi še prevajanje avtobiografije Alme M. Karlin, Mateje Ajdnik Korošec, igrano-dokumentarni film *Alma M. Karlin: Samotno potovanje* režiserke Marte Freljih ter nova razstava v Pokrajinskem muzeju Celje avtorja kustosa Vladimirja Šlibarja *Alma M. Karlin Poti*, ki je nekaj let pozneje zaradi interesa javnosti prerasla v stalno razstavo muzeja. Ključno delo tega leta pa prav gotovo predstavlja pregledna monografija pisateljice Jerneje Jezernik z naslovom *Alma M. Karlin, državljanka sveta: Življenje in delo Alme Maximiliane Karlin (1889–1950)*, ki gradi strukturirano predstavitev na primerjavi in analizi različnih virov, dokumentov, podatkov in besedil predvsem v nemškem jeziku ter z referiranjem na aktualne sočasne projekte. Monografija tako ponuja prve

<sup>1</sup> Več o strokovnih prizadevanjih in projektih institucij in posameznikov v 90. letih o življenju in delu Alme M. Karlin, si lahko preberete v avtorjevem prispevku *Literarna zapuščina Alme M. Karlin*, ki je izšel v zborniku *Almine meje in margine*. Celje: Muzej novejše zgodovine: 128-135.

prevode določenih zapisov in dokumentov, kar je še dodatna odlika tega dela ter pregled knjižničnih enot v NUK in knjižnici v Berlinu.

Živahno raziskovalno delo se je odvijalo tudi po letu 2009, kot uvodoma poudarjeno, pa je namen tega uvoda le zapis nekaterih ključnih referenc tega obdobja, na katerem logično gradi nadaljnje raziskovalno delo.

Razstava *Alma Maximilijana Karlin – pisateljica*, literarno potovanje Alme M. Karlin, je bila na ogled v prostorih kulturnega centra Haus am Dom, katoliške akademije Rabanus Maurus v centru Frankfurta od 15. septembra do 23. novembra 2023. Vsebinsko se je navezovala na Frankfurtski knjižni sejem, na katerem je imela Slovenija vlogo častne gostje, in bila namenjena splošni in strokovni javnosti. Razstava izpostavlja predvsem literarno pot Alme M. Karlin in njeno prepletenost v času in prostoru. Naslov povzema naziv na originalni Almini vizitki, s katero se je Alma predstavljala, in odraža njen osrednji življenjski cilj – pisanje. Na razstavi nas nagovarja avtorica sama in s svojimi izpostavljenimi citati iz knjižnih del presprašuje vedno aktualna vprašanja o pozicijah moči, vlogi tradicij, vprašanju spolov in družbenih neenakosti.

205

Osrednji del razstave z naslovom *Svet v mojih knjigah* predstavlja izdaje knjig, v prvem delu so obravnavani prvenci iz zgodnejšega obdobja (1918–1950), v drugem dela, ki so prvič izšla šele po pisateljicini smrti (1950–2023). Z izbranim spremnim gradivom je predstavljenih 36 prvih izdaj knjig, predvsem potopisi iz 30. let 20. stoletja, ki so jih lepo sprejeli tudi založniki in bralci. Snov za literarni prvenec *Die Kringhäusler: drama in drei Akten* (1918) je Karlinovi ponudilo domače okolje v Celju, delo *Mein kleiner Chinese* (1921) pa temelji na osebni izkušnji. Sledi njen osupljiv ustvarjalni opus, navdahnjen z doživetji in spoznanji raziskovalne poti okoli sveta, iz katere je črpala snov za večino svojih del (*Einsame Weltreise, Im Banne der Südsee, Drachen und Geister, Mystik der*



Razstava *Alma Maximilijana Karlin – pisateljica* je bila na ogled v Haus am Dom, Frankfurt (foto: Tanja Roženbergar, 2023).

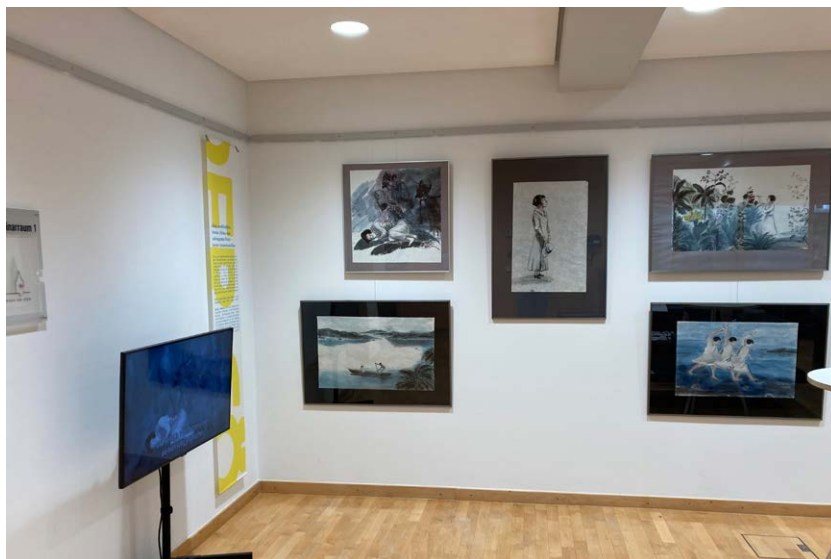


Pogled na razstavo *Alma Maximilijana Karlin – pisateljica*, Haus am Dom, Frankfurt  
(foto: Jernej Koželj, 2023).

*Südsee I. in II., Der Todesdorn und andere seltsame Erlebnisse aus Peru und Panama ...*), ki so bila izdana v zgodnejših 30. letih 20. stoletja in med bralci doživela lep uspeh. Snov za roman *Der Götze* (1932) in *Isolantis* – roman o potopu celine (1936) črpa iz širokih duhovnih, tudi teozofskih obzorij in mističnih doživljanj. O magični moči duhovnega govori tudi delo *Der blaue Mond: eine Erzählung für Jung und Alt* (1938). V 40. letih je Alma M. Karlin zaradi pretresa druge svetovne vojne izdala le nekaj posameznih del, a še vedno vneto zapisovala in pisala vse do svoje smrti.

Izvirnih del, ki so izšla po njeni smrti (1950), je precej manj, to so predvsem prevodi v slovenskem jeziku z izdajami slovenskih založnikov, ki pa se ne navezujejo na oddaljene kulture in ljudi. Dragoceni dnevniški zapisi Alme M. Karlin o času nemške okupacije, ki jih v izvirnem tipkopisu hrani Muzej novejšje zgodovine Celje, so v slovenskem prevodu in z obširnimi spremnim besedilom in gradivom izšli v knjigi *Moji zgubljeni topoli: spomini na 2. sv. vojno* (2007). Z naslovom *Dann geh' ich in den grünen Wald: Meine Reise zu den Partisanen* je delo izšlo tudi v izvirnem jeziku (2021). Pretresljiva avtoričina avtobiografija otroštva in mladosti je prvič izšla šele leta 2010 v slovenskem prevodu Mateje Ajdnik Korošec v knjigi *Sama: iz otroštva in mladosti* (2010), ki ji je sledil izid originala z naslovom *Ein Mensch wird: auf dem Weg zur Weltreisenden* (2018). Zbirka *Z Almo v svet* v prevodu Jerneje Jezernik obsega sedem knjižic s posameznimi tematskimi zgodbami, ki jih je zapisala Alma v različnih časovnih obdobjih.

Zadnja izdana knjiga je noviteta *Peš po domačih krajih: Popotni dnevniki 1934–1936*, ki je izšla leta 2023, prav tako v slovenskem prevodu Jerneje Jezernik. Bralcu ponuja zanimive opise krajev in načina življenja ljudi v bližnji in daljni okolici Celja, pa tudi v sosednjih deželah, ki jih je obiskala.



Ilustracije Huiqin Wang na razstavi *Alma Maximilijana Karlin – pisateljica*, Haus am Dom, Frankfurt (foto: Tanja Roženberger, 2023).

Ob izbranih predstavitev in citatih so na razstavi umeščene makete posamezne knjige, kjer je na prednji strani natisnjena njena naslovnica in na zadnji strani kopije izbranega gradiva (korespondenca, slikovni viri, kritike, dopisi, fotografije ...), ki se navezuje na predstavljeno delo. Posebno mesto je namenjeno izbranemu citatu iz knjige, ki bralca nagovarja v širšem, brezčasnem in vedno aktualnem družbenem kontekstu.

Razstavljeno originalno gradivo v poglavju *Drugi o meni* priča o povezavah in prizadevanjih med pisateljico, njenimi deli in različnimi založniškimi hišami iz Nemčije (*Hesse&Becker - Leipzig*, *W. Köhler - Minden*, *Max Möhring - Leipzig*, *Paul Franke Verlag - Berlin*) in drugimi založništvii (*George Allen - London*), ki so predvsem v 30. letih 20. stoletja izdajala njene knjige. Predstavljene so objave navdušujočih kritik o njenih zapisih in razmišljanj s potovanj v časopisih *Tagblatt*, *New York Times*, *Auslandswarte*, *Generalzeiger*, *Brandenburger Anzeiger*. Razdelek dopolnjujejo dokumentarne originalne fotografije, ki jih je pisateljica posnela na svoji poti, in portretne fotografije drobne ženske velikih misli.

Almino misel v 21. stoletju oživljajo tudi različne sodobne umetniško-literarne refleksije, ki predstavljajo poseben vsebinski segment razstave. Huiqin Wang, v Sloveniji uveljavljena slikarka, ki jo pri umetniškem ustvarjanju pogosto navdihujejo življenjske zgodbe svetovljanov, že vrsto let umetniško vznemirja tudi Alma M. Karlin kot svetovna popotnica, ustvarjalka in ženska. Svoje umetniške interpretacije o njeni izjemni življenjski zgodbi je podala v slikanici *Mala Alma na veliki poti* (idejna zasnova Huiqin Wang, besedilo Milan Dekleva, ilustracije Huiqin Wang in Luka Seme), ki je v letu 2020 izšla pri založbi Mladinska knjiga. Na razstavi je predstavljenih šest originalnih del, ki jih je Wang ustvarila v izvirnem slikarskem slogu (tuš, mineral pigment), tri povečave ilustracij

so umeščene kot rdeča nit razstave. *S tipkovnico povezan svet, Sanje, Boj s smrtjo, Prijateljstvo, Na otoku ...* je le nekaj naslovov del, ki jih je umetnica izrisala predvsem leta 2019 ter dopolnila leta 2023 za projekt animiranega filma, ki je bil prav tako predvajan na razstavi. Kratki animirani film – poetični dokument – likovno temelji na ilustracijah knjige, ustvarila ga je skupaj z vizualnim umetnikom Andrejem Kamnikom in zanj prejela več nagrad.

Razstavo zaključuje kopija stripovske biografije *Weltbürgerin aus der Provinz* avtorjev Marijana Pušavca in Jakoba Klemenčiča in povečava ilustracije Huiqin Wang z naslovom *Sanje*.

208

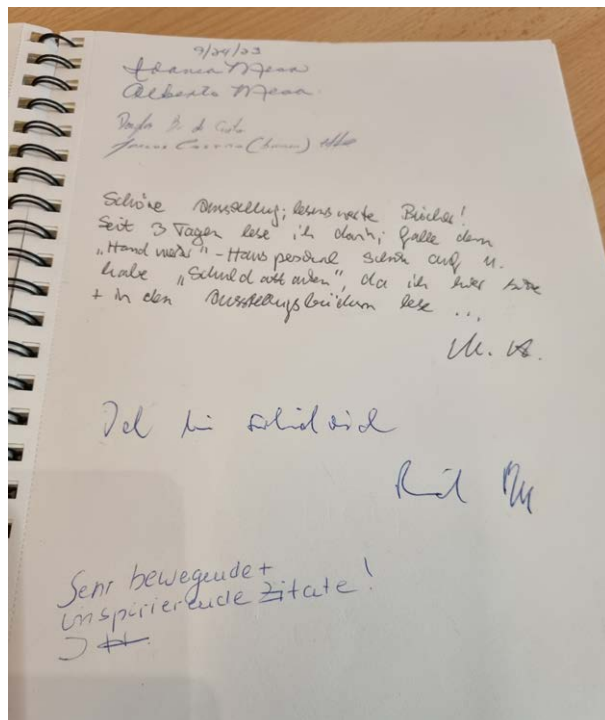
Razstavo *Alma Maximilijana Karlin – pisateljica* je pripravil Pokrajinski muzej Celje v sodelovanju z Muzejem novejšje zgodovine Celje in Slovenskim etnografskim muzejem, avtorji razstave so dr. Marija Počivavšek, Stane Rozman in dr. Tanja Roženberger. Posebna strokovna sodelavka pri razstavi je bila poznavalka gradiva in prevajalka Alminih del Jerneja Jezernik, dobitnica literarne nagrade mira 2023, ki jo podeljuje Mira, Ženski odbor Slovenskega centra PEN za prispevek pri prevajanju del Alme M. Karlin.<sup>2</sup>

Arhitekturo razstave in grafično oblikovanje je izvedel TAK kolektiv. Postavitev je bila prostorsko zelo zahtevna, saj kulturni center nima posebnih muzejskih prostorov niti ustrezne muzejske opreme, zato smo se soočali z različnimi tehničnimi in prostorskimi omejitvami, prav tako institucija ne ponuja ustrezne muzejske skrbi v času trajanja razstave. Pozitivna stran stavbe pa je njena lokacija v središču mesta in dobra obiskanost v času sejma ter pester program, ki se v času sejma odvija v dvorani.

Razstava v Frankfurtu je deležna mnogih pozitivnih odmevov in mnenj. Njenega odprtja so se poleg drugih udeležili tudi kolegice in kolegi iz Tehniškega muzeja Slovenije, ki je dva dni za nami v Frankfurtu odpiral svojo razstavo, med njimi tudi direktorica muzeja dr. Barbara Juršič, ki je podala pozitivno mnenje. Prav tako sta si razstavo ogledali pomočnica ravnatelja za vodenje strokovnega dela dr. Ines Vodopivec iz NUK, kjer hranijo največjo literarno zapuščino Alme M. Karlin, in avtorica njihove razstave v Frankfurtu dr. Urška Perenič. Izrazili sta navdušenje nad praktičnim, estetskim in uporabnim konceptom predstavitve knjig na maketah, ki je lahko uporaben model tudi za druge predstavitve knjižnih izdaj. Tudi v knjigi vpisov, ki je na razstavi, so zabeleženi pozitivni vtisi, vzpodbudni pa so bili pogovori z zadovoljnimi obiskovalci po vodstvu, ki ga je na razstavi po knjižni predstavitvi izvedla Jerneja Jezernik. Skupinsko željo po slovenski različici razstave je po ogledu v Haus am Dom izrazila Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, uradni predlog za razstavo v slovenščini v Sloveniji pa je dala ravnateljica Knjižnice Rogaška Slatina Nataša Koražija. O navdušenih odzivih je poročala tudi Huiqin Wang, ki je na ogledu spremljala skupino knjižničarjev iz Slovenije.

Veseli nas, da so v teku pogovori o gostovanju razstave tudi v evropskih muzejih.

<sup>2</sup> Citat iz obrazložitve: »Komisijo je prepričalo dolgoletno predano, poglobljeno in strokovno delo, ki ga je posvetila Almi M. Karlin, saj je pozabljeno avtorico in svetovno popotnico s Slovenskega ponovno umestila na kulturni zemljevid današnje Srednje Evrope. Kot diplomantka slovenščine in nemščine na Filozofski fakulteti v Ljubljani je s prevodi poskrbela, da so Almine kot tudi knjige sodobnih avstrijskih pisateljev prišle med slovensko bralstvo. V slovenščino je prevedla sedemnajst njenih knjig in je avtorica treh monografij o Almi M. Karlin. Biografija Mit Bubikopf und Schreibmaschine um die Welt se je uvrstila med trideset najboljših knjig na seznamu Hotlist.« <<https://mira.si/nagrajenka-2023-je-jerneja-jezernik-1>> [15. 11. 2023]



Iz knjige vtisov na razstavi Alma Maximilijana Karlin – pisateljica, Haus am Dom, Frankfurt  
(foto: Jerneja Jezernik, 2023)